

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Boekbespreking van: Aan vrijheidsgebonden: sociaal-democratie, mensenrechten en buitenlands beleid

Baehr, P.R.

Citation

Baehr, P. R. (1988). Boekbespreking van: Aan vrijheidsgebonden: sociaal-democratie, mensenrechten en buitenlands beleid. *Acta Politica*, 23: 1988(1), 138-142. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449679>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449679>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

staan van de 'homo politicus' uit de traditionele wereld van de juristen ('Jurisconsultus hoc est Homo Politicus', François Baudouin 1559). Juist de onverzoenlijke strijd der godsdienstige partijen maakte het ontstaan van een complementaire, 'zuiver politieke positie' mogelijk. Ten vijfde de wereld van het boek en het pamflet. De reformatie was de eerste grote propagandaslag in de moderne geschiedenis. Zowel de 'openbaarheid' en de 'publieke opinie' als de 'censuur' als politiek instrument ontstaan in de strijd om het geloof en de gelovigen. Het zesde niveau is dat van de 'partij'. De hugenoten waren 'those of the cause', en in deze 'underground community' kwamen alle voorgaande niveaus samen. Kerk, partij, gemeenschap en voor alles 'church militant'; het calvinisme was 'a fighting creed'. De zaak van de hugenoten 'implie not only a political commitment but also a holy mission' (Kelley, p. 297). Dit laatste was de kern van de ideologie; het *nieuwe* van de politiek van de calvinisten moet volgens Kelley gezocht worden in deze articulatie van het persoonlijke, de gemeenschap van 'those of the cause', een serie praktische ervaringen en strategieën en een 'theorie' die tegelijk 'politiek' en 'theologisch' is.

Kelley's conclusie op het stuk van de verzetsleer van de calvinisten wijkt enigszins af van die van Skinner: 'In fact what is striking about the idea of resistance in this period is the great variety of grounds on which it was justified'. Hij noemt: 'Biblical and literary texts, historical example and legal rules, analogies from private and feudal law, arguments from morality and natural law, and appeals to common sense and pure reason' (Kelley, p. 313).

Kelley gaat dus met Skinner mee in de stelling dat de calvinisten zich ook op katholieke theorieën beriepen, maar niet met de stelling dat zij dit *voornamelijk* of *bijna uitsluitend* deden. Bovendien werden zeer veel van deze theorieën door de tijdgenoten niet als typisch katholiek maar eerder als eenvoudig *traditioneel* gezien: zij waren onderdeel van de gemeenschappelijke middeleeuwse en antieke erfenis⁵. Maar volgens Kelley was de protestantse theologie op een bepaalde manier altijd aanwezig in de politieke verzetsleer, hoe deze verder ook precies geformuleerd was: 'The theme of "Christian liberty" sounded by Luther, Pupper van Goch, Farel and many others was not political at first, but it was unmistakably anti-authoritarian and easily accommodated to political causes' (Kelley, p. 316). De hervormers hadden in de theologie de bijbel en het individuele geweten ingezet tegen het gezag van de kerk, dat als 'slechts menselijke traditie' werd afgedaan. Dit was een denkwijze die, overgebracht naar de politiek, revolutionaire implicaties moest hebben. Het lijkt mij dat Kelley hierin volkomen gelijk heeft. Men hoeft slechts Luthers 'Vrijheid van een Christenmens' (1520) of 'Von Weltlicher Oberkeit' (1523) te lezen om te merken dat, alle Romeinen 13-doctrine ten spijt, de strekking en vooral ook de *toon* van deze teksten anti-autoritair is.

Kelley wijst voorts evenals Eire op de betekenis van de aanval op de traditionele rituelen: 'Probably the most crucial and intimidating symbol of established authority in the sixteenth century was the Catholic mass; certainly it was one of the first and most controversial targets of evangelical reformers. The idea of 'real presence', analogous to the holy attributes of pope and priesthood, embodied on the most fundamental emotional (as well as theological) level the assumption of eccle-

siastical legitimacy and continuing divine sanctions of the established church and by association established governments as well'. (Kelley, p. 324). Evenals Eire stelt Kelly dus dat er zowel in de calvinistische praktijk als in de politieke theorie een complex amalgaam van theologische en traditionele juridische en politieke argumenten bestond. Skinner heeft de calvinisten wellicht als 'moderner' voorgesteld dan zij feitelijk waren. Er moge dan geen calvinistische politieke theorie in de *moderne* betekenis van de term 'politieke theorie' bestaan hebben (daarover zijn alle auteurs het eens), er bestond kennelijk wél een calvinistische verzetstheorie in de toenmalige betekenis van die term.

Siep Stuurman

Noten

1. Q. Skinner, *The foundations of modern political thought*, Cambridge Univ. Press, 1979 (1978), vol. I, p. xv.
2. Vgl. C.G. Shoenberger, Luther and the justifiability of resistance to legitimate authority, *Journ. Hist. Ideas* 40 (1979), p. 3-20.
3. Vgl. de teksten bijeengebracht in H. Scheible (red.), *Das Widerstandsrecht als Problem der deutschen Protestanten 1523-1546*, Gütersloh 1969.
4. Skinner, *Foundations*, vol II, p. 322.
5. Deze erfenis 'katholiek' te noemen is waarschijnlijk een anachronisme. Men kan wellicht beter termen als 'traditioneel', 'constitutieel' of 'juridisch' gebruiken. Over de verhouding tussen de verschillende typen traditionele argumentatie bestaat een aparte discussie. Ook daarin is de opvatting van Skinner gekritiseerd, cf. H.A. Lloyd, Calvin and the duty of the guardians to resist, plus de commentaren van P. Stein en W. Ullmann, *Journal of Ecclesiastical History*, 32 (1981), p. 65-67, 69-70, 499-501; H. Höpfl, *The christian polity of John Calvin*, Cambridge Univ. Press, 1982, p. 213 ff; R. Tuck, *Natural rights theories. Their origin and development*, Cambr. Univ. Press, 1979, p. 42-44. Het beeld dat hieruit prijst, is dat de traditioneel-juridische en contractaire elementen sterker vertegenwoordigd waren bij Calvijen en de Hugenoten dan de meer radicale natuurrechtelijke argumentatie. De calvinistische theoretici zouden toch iets verder verwijderd zijn van het 17e-eeuwse natuurrecht dan Skinner meent.

Marnix Krop, **Aan vrijheid gebonden: sociaal-democratie, mensenrechten en buitenlands beleid**, Van Loghum Slaterus, Deventer 1987.

Bestaat er zoiets als een 'socialistisch buitenlands beleid'? Wat is daarin de plaats van de bevordering van de rechten van de mens? Dat zijn twee van de belangrijkste vragen die de politicoloog Marnix Krop probeert te beantwoorden in het door hem geschreven rapport van de Wiardi Beckman Stichting, *Aan vrijheid gebonden*. Krop was jarenlang medewerker van de WBS en is tegenwoordig secretaris van de Adviesraad Vrede en Veiligheid, een advieslichaam van de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie.

Krop heeft zijn betoog opgebouwd in drie hoofdstukken. In het eerste schetst hij de ontwikkeling van de idee en praktijk van de mensenrechten en hun relatie ('confrontatie' noemt hij het) met het socialisme. Hij behandelt de spanning tussen het liberale vrijheidsideaal en het socialistische streven naar gelijkheid. In de internationaal vastgelegde normeringen van de rechten van de mens vindt men deze twee weerspiegeld in de twee internationale verdragen van 1966: het verdrag over de burgerrechten en de politieke rechten en het verdrag over de economische, sociale en culturele rechten. In het eerstgenoemde verdrag worden de traditionele vrijheidsrechten opgesomd. In het tweede verdrag is bij voorbeeld het recht op arbeid, op sociale zekerheid, op een voldoende gezondheidszorg, op behoorlijke huisvesting vastgelegd. Te zamen vormen zij, zoals Krop dat noemt 'een combinatie van een liberaal politiek stelsel en een sociaal-democratisch geïnspireerd economisch en sociaal program' (p. 39).

In het tweede hoofdstuk staat de verhouding tussen socialisme en pluralisme centraal. Krop stelt hierbij tegenover elkaar de opvattingen van de Nederlandse socialisten Van den Tempel en Bonger. Van den Tempel wordt genoemd als vertegenwoordiger van de meer klassiek-socialistische visie op de verhouding tussen socialisme en vrijheid: in het socialisme moet aan de eis tot vrijheid geen primaire betekenis worden toegekend. Die vrijheid is veeleer het resultaat van, dan de voorwaarde tot de nagestreefde gelijkheid. Bonger wordt gezien als pleitbezorger van de visie die het uiteindelijk heeft gewonnen: de keuze voor het *democratisch* socialisme. Krop wijst op het belang van deze terminologie, die ook tot uiting komt in de naam van het theoretisch maandblad van de Nederlandse socialisten, dat sinds 1939 *Socialisme en Democratie* heet: 'Kennelijk gaat het om een niet vanzelfsprekende, dus te benadrukken identiteit' (p. 16). De nadruk op de mensenrechten komt, volgens Krop, voort uit het streven naar verzoening tussen socialisme en pluralisme. Waar het om gaat is een 'redelijke combinatie van vrijheid, gelijkheid en broederschap'. Daartoe bieden de mensenrechten de beste kansen (p. 86).

In het derde hoofdstuk wordt meer expliciet het verband gelegd tussen mensenrechten en socialistisch buitenlands beleid. Krop zoekt aansluiting bij een viertal door de Amerikaanse politicoloog Michael Gordon in zijn boek over de Britse Labour Party genoemde beginselen (Krop spreekt liever over 'natuurlijke neigingen') die in het socialistische denken over de buitenlandse politiek steeds naar voren komen:

- *internationalisme* met een nadruk op wereldfederalisme en de noodzaak van collectieve veiligheid;
- *internationale solidariteit van de arbeidersklasse*;
- *antikapitalisme*;
- *antimilitarisme*; *antipathie tegen machtspolitiek* hetgeen leidt tot een benadrukken van morele aspecten van de buitenlandse politiek.

Het is opvallend dat bij deze vier beginselen, die volgens Krop een goed inzicht geven in de buitenlands-politieke traditie van de Europese sociaal-democratie als geheel, de strijd tegen de armoede in de wereld, bij voorbeeld via het verstrekken van ontwikkelingshulp niet uitdrukkelijk wordt genoemd.

Heel interessant is hoe Krop het licht werpt op een zekere ambivalentie in het so-

ciaal-democratische denken dat enerzijds sterk internationaal is gericht, maar anderzijds ook de neiging heeft om de nationale autonomie te benadrukken bij de uitvoering van socialistische experimenten in eigen land. Socialisten laten trouwens, volgens Krop, graag de verantwoordelijkheid voor het buitenlands beleid aan anderen over (p. 103). Zij worden zozeer opgeslorpt door hun inspanningen het eigen land te hervormen, 'dat ze eenvoudigweg de energie niet kunnen opbrengen voor bemoeienis met het buitenland' (p. 123).

De schrijver spaart, waar nodig, de eigen kameraden zijn kritiek niet. Hij mist in het socialistische denken een bevredigende uitwerking van de idee van de sociale rechtvaardigheid, 'dat wil zeggen van het verschil tussen gerechtvaardigde en ongerechtvaardigde ongelijkheid en van de wijze waarop de ongerechtvaardigde bestreden kan worden zonder de gerechtvaardigde in het gedrang te brengen' (p. 85). Hij raadt de PvdA en haar zusterpartijen bestudering van de ideeën van Rawls en Walzer aan (zonder daar overigens zelf verder op in te gaan). In de politieke praktijk maakt de PvdA zich nogal eens schuldig aan 'selectieve verontwaardiging'. Al te gemakkelijk wordt kritiek op gebrek aan democratie en schendingen van de mensenrechten in sympathiek geachte landen 'in een wolk van welwillendheid' terzijde geschoven. Wel veel aandacht voor schendingen van de rechten van de mens in Chili en Argentinië, in Zuid-Afrika, Turkije, Indonesië, maar weinig voor die in Oost-Europa, in China (culturele revolutie), Vietnam (bootvluchtelingen) en Cambodja (genocide). 'Over Oeganda (*Idi Amin*) heerste gewoon stilte' (p. 117). Mede door toedoen van Amnesty International ('die niet ophield de schijnwerper te richten op schrijnende individuele gevallen van mensenrechtenschendingen overal ter wereld') schijnt echter de laatste tijd de bemoeienis met mensenrechten bij de PvdA minder eenzijdig te zijn dan voorheen.

Het is in het kader van deze boekbespreking goed eraan te herinneren dat het bestuur van de Partij van de Arbeid jaren geleden al eens heeft geprobeerd binnen de partij een discussie op gang te brengen over de inhoud van 'socialistisch buitenlands beleid' via de publicatie van een brochure *Socialisme Nul Internationaal*. Het bleek echter niet mogelijk hierover binnen de partij overeenstemming te bereiken. Er bestonden tegen de brochure zoveel bezwaren van allerlei aard dat deze al vrij spoedig weer van de agenda werd afgevoerd. Krop heeft met zijn boek een prijzenswaardige poging gedaan deze discussie nieuw leven in te blazen, al is het de vraag in hoeverre hij in deze poging is geslaagd. Het blijft een beetje onduidelijk of er nu wél of niet zoiets bestaat (of zou moeten bestaan) als 'socialistische buitenlandse politiek'. Wat is dat dan precies? Wordt met het begrip hetzelfde bedoeld als met 'door socialisten gevoerde buitenlandse politiek', zoals een passage op p. 87 lijkt te suggereren? Zo ja, voerde de enige Nederlandse socialistische minister van Buitenlandse Zaken, Max van der Stoep, dan per definitie een 'socialistische buitenlandse politiek'? Of werd hem dat door zijn coalitiepartners onmogelijk gemaakt? De lezer blijft hierover in het ongewisse.

En hoe staat het nu precies met de rechten van de mens? Moeten ze wél of niet prioriteit hebben in een socialistisch buitenlands beleid? Ja, zij het niet een absolute prioriteit, zegt Krop. Verdediging van de nationale integriteit en oorlogsvoorkoming hebben in laatste instantie voorrang boven een inzet voor de mensenrechten.

